

Konflikten i östra DR Kongo

Bakgrund, intressen och utsikter

Olivier Milland

Den 27 januari 2025 tog den Rwanda-stödda och tutsi-dominerade rebellgruppen 23:e mars-rörelsen (M23) kontroll över Goma, provinshuvudstaden i östra provinsen Nordkivu i Demokratiska republiken Kongo (härefter Kongo). Den senaste offensiven är en upptrappning på en tre år lång konflikt i Nordkivu, där M23 succesivt utökat sitt territorium, samtidigt som Rwanda tagit en mer aktiv roll. Tillsammans har de visat sig överlägsna kongolesiska och internationella styrkor, både materiellt och i förmågor.¹ Gomas fall till M23 påminner om när gruppen belägrade staden 2012, men drog sig tillbaka efter omfattande internationellt tryck. Gruppen var i stort demobiliserad under nästan tio år men återupptog vapnen i november 2021. Utvecklingen den senaste veckan utgör en stark varningssignal om risken för vidare upptrappning vilket kan få långtgående konsekvenser. Utöver att det ytterligare kan destabilisera Kongo, finns en överhängande risk att konflikten regionaliseras. Dessutom kan det få geopolitiska följder som underminerar västerländska, och indirekt svenska, intressen och inflytande i regionen under lång tid framöver.

BAKGRUND TILL DEN NUVARANDE KONFLIKTEN

Östra Kongo är nära sammanbundet med grannländerna i öst – Burundi, Rwanda och Uganda – där banden mellan folkgrupper sträcker sig över landsgränserna. Östra Kongo, som innefattar provinserna Nordkivu, Sydkivu och Ituri, har varit krigshärjat sedan mitten av 1990-talet. Krigsen har delvis sina rötter i folkmordet i Rwanda 1994, då hutu-miliser under fyra månader mördade och systematiskt våldtog över 800 000 människor, framförallt tutsier men också twaer och hutuer som uppfattades som politiska motståndare. Efter folkmordet flydde många av de som deltagit i övergreppen, men också hutuer som fruktade repressalier, till östra Kongo. Bland de som flydde fanns före detta militärer och hutu-miliser som etablerade en rebellrörelse i östra Kongo och utförde attacker både i Kongo och Rwanda. Rwanda svarade med att stödja tutsi-miliser i östra Kongo och intervenerade också på egen hand.

Spänningarna fortsatte dock och lett till två regionala storkrig – de första och andra Kongokrigen – som involverat säkerhetsstyrkor och rebellgrupper från tio afrikanska stater (Angola, Burundi, Eritrea, Kongo, Namibia, Rwanda, Sudan, Tanzania, Tchad, Uganda, Zimbabwe).

Trots att ett fredsavtal slöts 2003 så har problemen i östra Kongo fortsatt. Drivkrafterna och aktörerna är till stor del desamma nu som då, även om det finns vissa skillnader. Paul Kagame och Yoweri Museveni har lett Rwanda respektive Uganda sedan dess. Bägge aktörerna spelar en nyckelroll i östra Kongos säkerhetspolitiska utveckling, däribland uppkomsten och etableringen av M23. M23 är, precis som Kigali, övertygad om att Kinshasa inte kan eller vill skydda tutsierna och deras intressen i östra Kongo.

Idag är M23 den största och starkaste ickestatliga väpnade gruppen i östra Kongo, mycket tack vare det materiella och operativa stöd och träning de fått Rwanda. M23 var delvis demobiliserad under nästan tio år men tog åter upp vapnen i november 2021. Exakt vad M23 vill uppnå idag är omdebatterat. Officiellt fortsätter de att rättfärdiga sina aktiviteter och beskriva sig som beskyddare av tutsi-minoriteten. Men tillsammans med de rwandiska försvarsstyrkorna (Rwandan Defence Forces, RDF) har de tagit kontroll över strategiska vägar och mineralrika områden, samt ersatt kongolesiska myndigheter med sina egna styrningssystem.²

De många väpnade aktörerna

Arvet från konflikterna och den fortsatta närvaron av ett flertal statliga och privata väpnade styrkor och hundratal ickestatliga väpnade grupper över hela östra Kongo gör situationen speciellt komplex.

Bland de formella militära styrkorna finns i första hand de kongolesiska försvarsstyrkorna (kända under sin förkortning på franska, FARDC). Deras förmågor är undermåliga, mycket på grund av årtal av konflikter samt dåligt materiel och träning som lett till låg stridsvilja och moral. Utöver FARDC närvarar också runt 11 000 fredsbevarande styrkor från FN:s fredsinsats MONUSCO, samt flera tusen trupper från Södra Afrikas utvecklingsgemenskap (SADC). Bägge styrkorna uppges vara dåligt utrustade jämfört med M23 och de rwandiska försvarsstyrkorna (Rwandan Defence Forces, RDF). Nationella styrkor från alla tre grannländerna (Burundi, Rwanda, Uganda) är också närvarande.

Förutom M23 är den andra högprofilerade ickestatliga väpnade gruppen de Hutu-dominerade Demokratiska styrkorna för Rwandas befrielse (bäst känd under sin förkortning på franska, FDLR), vars medlemmar inkluderar personer som deltog i folkmordet 1994. Gruppen etablerades 2000. Sedan 2009 har den försvagats kraftigt men förblivit aktiv i området, delvis som en proxystyrka för FARDC.³ En tredje grupp är de Allierade demokratiska styrkorna (Allied Democratic Forces, ADF), en islamistisk milis med ugandiskt ursprung och som allierat sig med Islamiska staten. ADF är framförallt aktiv norra delen av Nordkivu. En fjärde grupp är Wazalendo-miliserna, en lösare koalition av så kallade självförsvarsgrupper som slåss för att kasta ut icke-lokala grupper ur landet. Flera Wazalendo-miliser slåss sedan 2024 sida vid sida med FARDC.⁴ En femte grupp är Motståndsrörelsen för en rättsstat i Burundi (känd under sin förkortning på franska, RED-Tabara), en burundisk rebellgrupp, som verkar i Sydkivu och vill kasta ut den sittande burundiska regeringen. Slutligen har två privata militära företag också verkat i Nordkivu de senaste två åren: Congo Protection och Agemira RDC.⁵ De har huvudsakligen tränat FARDC men har även deltagit i stridigheter.⁶ Närvaron av de olika väpnade grupperna i östra Kongo gör att grannländerna har säkerhetsintressen i östra Kongo och visar konfliktens regionala dimensioner.

Regionala intressen

För Kongos del handlar den nuvarande konflikten om att bevara landets suveränitet och territoriella integritet genom att motverka att M23 etablerar kontroll över Nordkivu och andra delar av landet. Dessutom

betraktar Kongo Rwanda som en betydande hotaktör. Relationerna länderna emellan har svängt genom åren men har nu nått en bottennivå som inte setts på länge. Förhandlingar mellan de två länderna i det så kallade Luanda-spåret bröt samman i december 2024. Luanda-spåret är en av två fredsprocesser. Den andra är Nairobi processen. Luanda-spåret söker stärka dialogen mellan Kongo och Rwanda, medan Nairobi-spåret är en fredsförhandling mellan Kinshasa och drygt 140 väpnade grupper.

Anledningen till att Luanda-spåret bröt samman uppges vara att Kagame krävde att Tshisekedi skulle förhandla med M23, något som i Kongo uppfattades som en röd linje. Kinshasa vägrar erkänna M23 som en stridande part, bland annat för att M23 fortsatte att strida. Dock har man förhandlat med andra väpnade grupper som till exempel FDLR, vilket lett till misstänksamhet i Kigali där det ses som en indikation på att tutsiers intressen inte respekteras. Sedan konflikten blossade upp igen har Rwanda rört sig från att förneka sin inblandning till att rättfärdiga sitt stöd till M23. Minst 4 000 rwandiska soldater uppskattas befinna sig i östra Kongo.⁷ Rwanda beskriver ofta FDLR som ett "existentiellt hot" och ser FARDC antingen som en misslyckad försvarsstyrka och delvis medskyldig till FDLR:s närvaro i Nordkivu.⁸ Anklagelserna om kopplingarna mellan FARDC och FDLR har vissa belägg (se ovan).

Att Rwanda över huvud taget började stödja M23 igen har förklarats med att Kongo mottagit bilateralt säkerhetsstöd från Burundi och Uganda sedan 2021.⁹

Rwandas relationer med Burundi och Uganda har varit friktionsfyllda genom åren. Spänningarna har lett till gränstängningar, men också till proxykonflikter i östra Kongo. Burundis president Évariste Ndayishimiye har bland annat anklagat Kigali för att stödja RED-Tabara.¹⁰ Burundi uppfattar rimligen M23:s framfart, och möjliga planer på att röra sig vidare till Bukavu i Sydkivu, som ett växande hot mot landet och kan komma att skicka fler trupper för att understödja FARDC. Rwanda har, å sin sida, anklagat Burundi för att främja uppror i Rwanda. Inofficiellt är man rimligen oroad för hur en större burundisk militär närvaro kan påverka rwandiska intressen i östra Kongo. Ugandas roll i konflikterna är till viss del ombytlig, ibland till fördel för Kongo och vid andra tillfällen till gagn för Rwanda.

Östra Kongos strategiska relevans

Östra Kongo är ekonomiskt viktigt för alla länderna i regionen. Handeln mellan Kongo och grannländerna är betydande och en livlina för många företag. Störningar på grund av konflikten kan därför få omfattande

inrikespolitiska konsekvenser för länderna. Provinserna besitter också stora resurser av guld, koltan, scheelit (också kallat volfram), tantal och tennmineral.¹¹ Både Rwanda och Uganda uppges exportera guld och andra mineraler som utvunnits ur kongolesiska gruvor. Även om det exakta värdet på gullexporterna är oklart uppskattas Rwanda och Uganda ha exporterat guld värt \$654 miljoner respektive \$2.25 miljarder år 2022, trots att inget av länderna har några större guldresurser.¹² Rwanda uppges också ha exporterat stora mängder koltan från östra Kongo.¹³ Att relationerna mellan Kongo och Rwanda, och till viss del också med Uganda, surrade över just gullexporterna 2021, tyder på att de ekonomiska intressena i regionerna sannolikt kommer vara en viktig aspekt i framtida eldupphör eller fredsavtal.¹⁴

FORTSATT ESKALERING OCH GEOPOLITISKA KONSEKVENSER

Vägen framåt är i skrivande stund mycket oviss. Ett eldupphöravtal är centralt för att stoppa ytterligare expansion av M23, men utsikterna för det är små. Att konflikten sprider sig till andra delar av östra Kongo är en realistisk möjlighet. Att ockupationen av Goma och andra städer mötte så pass lite motstånd kan vidare motivera M23 att ytterligare expandera sin kontroll till Sydkivu och andra delar. En offensiv mot Kinshasa, mer än 1 500 km västerut, är dock inte sannolikt i närtid, vilket signalerar att konflikten kommer att förbli koncentrerad till de östra delarna av landet.

Det internationella samfundet har mötts i flera forum och utfärdat varierande fördömanden. Den 29 januari höll den Östafrikanska ekonomiska gemenskapen (EAC) extrainsatt toppmöte, där Tshisekedi var frånvarande. EAC uppmanade Kinshasa att förhandla med alla parter, inklusive M23, något som Tshisekedi knappast kommer att acceptera i närtid. Tshisekedi sa under ett tal till nationen samma kväll att regeringen och FARDC hade påbörjat en motoffensiv och kallade till en allmän mobilisering. Den Afrikanska unionen (AU) och FN:s säkerhetsråd har fördömt M23, men utan större press på rebellernas primära beskyddare Rwanda är det osannolikt att rebellerna kommer att backa i närtid.

Den kongolesiska regeringen har krävt FN-sanktioner mot Rwanda, exempelvis ett vapenembargo, förbud på handel av rwandiska varor och att landet stängs av från FN:s fredsbevarande insatser. Det är dock oklart vilken aptit det finns för detta i väst. Rwanda förblir en viktig säkerhetspartner, både inom FN-systemet och för EU, som exempelvis finansierat RDF:s kontraterrorinsats i norra Moçambique genom den Europeiska fredsfaciliteten. Ett fördömande av Rwanda skulle därav kunna försvåra relationerna till Kigali.

USA som tidigare medlat fram eldupphör avtal i Nordkivu förblir en viktig aktör. Det återstår att se hur prioriterad konflikten i östra Kongo är för den nya Trumpadministrationen. Att både den nya amerikanska utrikesministern och ambassadören till FN har krävt ett slut på stridigheterna och att Rwanda drar sig tillbaka kan vara tecken på en mer aktiv roll.¹⁵

Ett annat problem som EU och Sverige bör förhålla sig till är att den kongolesiska opinionen till viss del känner sig övergiven av väst eller uppfattar väst som ovillig att agera mot Rwanda. Den 28 januari bröt våldsamma protester ut i Kinshasa där bland annat Rwandas, Ugandas, Frankrikes och Belgiens ambassader attackerades av våldsamma demonstranter. Ilskan mot väst kommer parallellt med ett växande inhemskt stöd för att Kongo ska närma sig Ryssland, framförallt bland säkerhetsstyrkorna.¹⁶ Ett sammanhang där ilska och frustration riktas mot västländer är fertil mark för desinformation och påverkansinsatser, inte minst från Ryssland. Flera länder i Sahel och Västafrika är exempel på detta.

Situationen i östra Kongo är som sagt väldigt komplex och utsikterna för en snabb lösning är små. Riskerna för en utdragen och regionaliserad konflikt är dessutom stora givet grannländernas betydande ekonomiska och säkerhetsintressen i östra Kongo och regionens konfliktfyllda historia. Det återstår att se om externa aktörer, exempelvis AU, EAC, EU, Frankrike eller USA, kan sätta politisk tryck på de huvudsakliga aktörerna för att etablera ett effektivt eldupphör och bana vägen för en politisk dialog och diplomatiska lösningar. ■

Olivier Milland har en MA i internationella relationer och är analytiker på FOI:s enhet för internationell säkerhetspolitik.

Endnotes

- 1 FN:s expertgrupp för den Demokratiska republiken Kongo, "Midterm report of the Group of Experts on the Democratic Republic of the Congo", 27 december 2024, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/373/37/pdf/n2437337.pdf> [hämtad 29 januari 2025].
- 2 International Crisis Group, "Fall of DRC's Goma: Urgent Action needed to Avert a Regional War", 28 januari 2025, <https://www.crisisgroup.org/africa/great-lakes/democratic-republic-congo/fall-drcs-goma-urgent-action-needed-avert-regional-war> [hämtad 29 januari 2025].
- 3 Small Arms Survey, "Down, but Not Out: The FDLR in the Democratic Republic of the Congo", Research notes Armed Actors: Number 56, januari 2016, <https://www.smallarmssurvey.org/resource/down-not-out-fdlr-democratic-republic-congo-research-note-56> [hämtad 29 januari 2025]; FN:s expertgrupp för den Demokratiska republiken Kongo, "Final report of the Group of Experts on the Democratic Republic of the Congo", 4 juni 2024, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/118/80/pdf/n2411880.pdf> [hämtad 29 januari 2025].
- 4 Coralie Pierret, "The 'wazalendo': Patriots at war in eastern DRC", Le Monde, 19 december 2023, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/12/19/the-wazalendo-patriots-at-war-in-eastern-drc_6356363_4.html [hämtad 29 januari 2025].
- 5 Romain Gras, "M23 attack on Goma: Who are FARDC's allies on the ground?", 28 januari 2025, <https://www.theafricareport.com/374996/m23-attack-on-goma-who-are-fardcs-allies-on-the-ground/> [hämtad 29 januari 2025].
- 6 FN:s expertgrupp för den Demokratiska republiken Kongo, "Midterm report of the Group of Experts on the Democratic Republic of the Congo", 27 december 2024, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/373/37/pdf/n2437337.pdf> [hämtad 29 januari 2025].
- 7 International Crisis Group, "Fall of DRC's Goma: Urgent Action needed to Avert a Regional War".
- 8 Förenta nationerna, "9742ND Meeting (AM) Armed Groups' Activities in Democratic Republic of the Congo Intensifying Conflict, Worsening Humanitarian Crisis, Special Envoy Tells Security Council", 8 oktober 2024, <https://press.un.org/en/2024/sc15845.doc.htm>.
- 9 Kristoff Titeca, "Dans l'est de la RD Congo, le trouble jeu de l'Ouganda", *afrique XXI*, 27 maj 2024, <https://afriquexxi.info/Dans-l-est-de-la-RD-Congo-le-trouble-jeu-de-l-Ouganda?s=03> [hämtad 29 januari 2025]; Jason Stearns, "All that glitters : The struggle over Congolese gold", Congo Research Group, <https://www.congoresarchgroup.org/en/2023/05/15/all-that-glitters-the-struggle-over-congolese-gold/> [hämtad 20 januari 2025]. Burundi har skickat upp till 2 000 soldater som en del av ett bilateralt säkerhetsstöd mot RED-Tabara. Uganda har också skickat trupper till östra Kongo för att strida mot ADF men också för att säkra oljeinfrastruktur och utbyggnaden av vägar mellan Kongo och Uganda. Vidare bidrog Uganda med trupper till den Östafrikanska insatsstyrkan (EACRF) som verkade i Kongo mellan november 2022 och december 2023.
- 10 <https://www.voaafrica.com/a/rwanda-accuses-burundi-of-backing-rebels/7451453.html>
- 11 Jason Stearns, "All that glitters : The struggle over Congolese gold".
- 12 Ibid.
- 13 FN:s expertgrupp för den Demokratiska republiken Kongo, "Midterm report of the Group of Experts on the Democratic Republic of the Congo".
- 14 Kristoff Titeca, "Dans l'est de la RD Congo, le trouble jeu de l'Ouganda".
- 15 Kanishka Singh, "Rubio tells Rwandan president US wants ceasefire in Congo", Reuters, 29 januari 2025, <https://www.reuters.com/world/africa/rubio-tells-rwandan-president-us-wants-ceasefire-congo-2025-01-29/> [hämtad 29 januari 2025]; Michelle Nichols, "US urges UN action to stop Rwanda, M23 rebels in eastern Congo", Reuters, 29 januari 2025, <https://www.reuters.com/world/africa/un-chief-speaks-with-drc-rwanda-leaders-over-eastern-congo-violence-2025-01-28/> [hämtad 29 januari 2025].
- 16 Kristof Titeca, "Russian influence, anti-Western Sentiments, and African Agency: The Struggle for Influence in the Democratic Republic of Congo", *Strategic Review for Southern Africa*, Vol.45, No.1, 2023.